

Fångstkultur och bondekultur

Redan den stora massan av fångstgropar i Jämtland vittnar om, att de knappast kan ha tillkommit under en begränsad epok utan bör härröra från tämligen långa tider. Denna försöksserie bekräftar detta antagande, däremot är den naturligtvis alltför begränsad som underlag ens för en hypotes om gränserna för fångstgroparnas brukningstid. Den datering, som fås på detta sätt, innebär också endast en anvisning om groparnas anläggningstid och säger ingenting om hur länge de brukats. Det är sannolikt, att många fångstgropar använts under lång tid med säsongvisa upprustningar och kanske också större renoveringar. Redan den nedlagda investeringen i tid och arbete i ett stort

system motiverade, att man verkligen höll det i bruk, så länge förutsättningarna i viltbeståndet och efterfrågan motiverade detta.

För de större systemen fordrade detta sannolikt också en verklig organisation som bakgrund. Anläggningar på flera tiotal eller ibland troligen ett eller annat hundratal gropar kan knappast vara verk av enskilda fångstmän eller bönder, särskilt om man betänker de tekniska förutsättningarna. Beträffande de äldsta groparna hör detta problem samman med den sociala organisationen i fångstsamhället, som hittills är föga känd. Dateringarna bekräftar en tidigare uttryckt förmodan, att vikingatid och äldre medeltid är en starkt expansiv epok. Denna livaktighet i fångstmarkerna måste ha ett samband med tidens allmänna, bebyggelsemässiga och handelspolitiska expansion. Organisationen av systemutbyggnaden — i varje fall i det täta området norr om Indalsälven — har säkerligen utgått från Storsjöområdets bondebygd, men hur den varit uppbyggd i detalj kan vi i dag inte veta något säkert om. Det finns dock under medeltiden och senare flera belägg på att fångstgropssystem kan ha utgjort andelsföretag. Bakom denna organisation bör också ligga ett medvetande om möjligheterna för avsättning på en vidare marknad. Kanske t.o.m. initiativ från yttre handelskontakter är tänkbara?

Härmed aktualiseras också frågan om vilka delar av älgen, som var begärliga. Vi vet, att älghudar tillsammans med andra skinn ingått i medeltidens skinnskatter, även om de finare skinnen dominerar skattelängderna. Vi känner också till, att produkter av älghorn är vanliga fynd i järnålderns och medeltidens boplatslager. Tillgången på kött för det lokala behovet måste med dessa stora system ha varit praktiskt taget obegränsad och kan knappast ha erfordrat en utbyggnad i denna omfattning. Någon mera omfattande handel med kött förefaller också svårt att tänka sig, även om torkningsmöjligheter alltid förelåg. Som sannolikt framstår därför, att hudar och horn i de verkligt intensiva fångstperioderna — i första hand yngre järnålder och äldre medeltid — var det primärt avsedda utbytet. Möjligen kan den parallella användningen av de två fångstgropstyperna stå i samband härmed. Den tendens till yngre dateringar av enstaka gropar, som är fullt märkbar, torde därmed också kunna avspegla en tid — nyare tid och kanske redan senmedeltid — då det privata

Algstråkens läge är ännu i flertalet fall detsamma som anges av fångstgropssystemen. Längs denna 9 km långa viltpassage mellan Lillholmsjö i Föllinge och Landön i Offerdal finns närmare 400 fångstgropar, vilka ligger i delvis dubbla system i vägens riktning (NO—SV).

hushållets efterfrågan var den primära bakgrunden till fångsten, möjligen förstärkt av skatteintressen. Härmed överensstämmer också i stora drag den bild av gropfångsten, som man får i 1600- och 1700-talens litterära uppgifter. Det är inte osannolikt, att en omfattande arkivgenomgång skulle kunna ge avsevärda kompletteringar till denna hypotetiska bild, som alltså i huvudsak grundas på arkeologiska fakta.

Fångstgropar och fångstgropssystem har alltså i Jämtland — och säkerligen också i övriga delar av norra Sverige — använts av det fångstfolk, som från äldsta tider vistats vid inlandets vat-

tendrag och jaktmarker. Metoden som sådan kan redan ha ingått i det traditionella kulturarv, som dessa stammar förde med sig vid sin invandring i området, men den är så pass enkel och näraliggande, att den också kan ha uppstått spontant inom detta kulturområde. När järnålderns bondebygd börjar uppstå under förra hälften av det första årtusendet e.Kr., kvarlevde säkert fångstfolk i inlandet och kanske också länge därefter. Kontakter måste ha etablerats mellan dessa folkgrupper, och det etniska förhållandet mellan dem är för övrigt ännu till största delen okänt. Mycket talar för, att bönderna var invandrare, och de kom då sannolikt — åtminstone i sista hand — från kulturkretsar och områden, där gropfångst av denna typ icke är känd. Det blir därmed naturligt att se bruket av fångstgropar bland järnåldersbönderna — och därmed också i andra hand bland medeltidens och den nyare tidens bönder — som ett kulturlån från den gamla fångstkulturen. Frågan om fångstgroparnas etniska bakgrund kan därför inte heller lösas separat utan först i samband med att hela detta äldre kulturkomplex genomarbetas, vilket är en av de stora uppgifterna för den pågående norrlandsforskningen. Men däremot kan fångstgroparna ses som ett kraftigt bevis för den långa kontinuiteten i människans bruk av det jämtländska kulturlandskapet. De utgör en föreningslänk mellan fångstkultur och bondekultur, likaså mellan stenålder, järnålder, medeltid och nyare tid.